HAYÂTBAHŞ

kelimât-ı hayât-bahş, ebyât-ı hayât-bahş, 'ulûm-ı hayât-bahş

*** Sözlüklerde "hayat verici, hayat bağışlayıcı" gibi anlamları olan, tezkirelerde ise şiirin güzelliğini ve etkileyiciliğini belirtmek için kullanılan terim.**

Sözlük Anlamı

Hayât-bahş terimi, Arapça "hayât" ve Farsça "bahş" kelimelerinin birleşmesiyle oluşan bir sıfattır. *Kâmûs-ı Türkî*'de bu kelime "ömrü arttıran, pek müferrih ve dil-güşâ" şeklinde tanımlanır (Şemseddin Sâmî, 2009, s. 562). Hayât-bahş, *Mükemmel Osmanlı Lugatı*'na göre "hayat verici, veren" (Ali Nazîmâ ve Reşâd, 1319, s. 335), *Müntehâbât-ı Lugat-i Osmâniyye*'ye göre "hayat verici, canlandırıcı" (Redhouse, 1289, cilt 1, s. 281), *Turkish and English Lexicon*'a göre ise "hayat veren, koruyan veya kurtaran" (Redhouse, 2015, s. 814) anlamlarına sahiptir.

Terim Anlamı

Güzel, etkileyici ve ilham verici sözler ile şiirleri nitelemek için kullanılmaktadır.

Tezkirelerdeki Bağlam Anlamı

Tezkire yazarları arasında hayât-bahş ifadesini ilk kullananın Ahdî olduğu görülür. Müellif, Halîfe adlı şairin hayât-bahş kelimeler söylemesi dolayısıyla söz emiri (emîrü'l-kelâm) olduğunu belirtir ve şairin yakın dostlarının bu hususta zikrettikleri latifeleri delil gösterir (Örnek 1). Molla İmâd'ın hayât-bahş beyitlerinin ise gönül cezbedici olduğunu ve bu beyitlere saf şarap gibi rağbet edildiğini söyler (Solmaz, 2018, s. 230). Temiz üslubu sayesinde Vâlî'nin âşıklara hayat verdiğini ifade eder (Örnek 2). Edirneli Mecdî'nin mana incilerinin ve gönül cezbedici sözlerinin tıpkı ikinci bir ruh gibi hayat verici olduğunu anlatır (Solmaz, 2018, s. 264). Ahdî'ye göre Muhyî Çelebi, hayat verici ilimlerle meşgul olarak ruhunu ihya etmiştir (Solmaz, 2018, s. 267). Onun şiir meydanında kaleme aldığı eserler gamlı canlara hayat bağışlamıştır (Solmaz, 2018, s. 268). Nev'î Çelebi'nin hakikati ortaya koyan sözleri tecrit ehline hayat verici olmuştur (Solmaz, 2018, s. 284). Mehmed Sirâceddîn, Ülfetî adlı şairin III. Ahmed'in oğlu Sultan İsa'nın doğumu üzerine kaleme aldığı tarihle şairlerin tabiatlarına hayat verdiğini belirtir (Örnek 4). Fâik Reşâd, Şeyhülislâm Yahyâ'nın şeyhlik yaptığını

söylerken "makâm-ı meşâyihte hayât-bahş oldı" diyerek hayât-bahş sözünü ruhani eğitim bağlamında kullanmıştır (Örnek 3).

Tezkirelerdeki Kullanım Sıklığı

Kelime terim anlamıyla Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında 7, Enderunlu Mehmet Âkif'in *Mir'at-i Şi'r*'inde 2, Fâik Reşâd'ın *Eslâf* ve Mehmet Sirâceddîn'in *Mecma-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* adlı eserlerinde ise birer kez kullanılmıştır.

Örnekler

Örnek 1:

El-hak nikât-ı dakîk ile ser-âmed-i eyyâm ve kelimât-ı hayât-bahş ile emîrü'l-kelâm idügine elsîne-i nüdemâda envâ'-ı latîfesi mezkûr ve şu'arâ-yı 'asr katında bu 'ahdün halîfesi diyü meşhûrdur" (Solmaz, 2018, s. 149).

Örnek 2:

Edâ-yı pâk ile hayât-bahş-ı 'uşşâk ve râhat-resân-ı gamz-hâ-yı firâk zurefâ-yı cihân ve hemîşe şu'arâ-yı zamân ile 'ahd-i visâk üzre olup mezkûrlarun tâkatlerin tâk itmeden hâlî degüldür (Solmaz, 2018, s. 298).

Örnek 3:

Li-Mevlâ-yı Yahyâ mansıbu'l-'ilm ve'l-fetvâ

Mısrâ'ında gösterildiği üzere ilk def'a olarak 1031'de makâm-ı meşâyihte hayât-bahş oldı. Üç def'ada on tokuz yigirmi sene kadar o mesned-i 'âlîde bulundı (Aydemir ve Özer, 2019, s. 192).

Örnek 4:

Firdevs-âşiyân Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'nin şehzâdeleri Sultân Îsâ 1117 (1705) senesinde gevhâre-pîrâ-yı vilâdet olduklarında tanzîm eylediği şu târîh-i zîbâ hayât-bahş-ı tabâyi'-i şu'arâ dır (Arslan, 2018, s. 87).

Kaynaklar

Ali Nazîmâ ve Reşâd. (1319). *Mükemmel Osmanlı Lugatı*. Dersaâdet: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

Arslan, M. (hzl). (2018). *Mehmed Sirâceddîn, Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208568/mehmed-siraceddin-mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba.html.

Aydemir, E. ve F. Özer (hzl). (2019). *Faik Reşad, Eslâf*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-242935/eslaf-faik-resad.html.

Kılcı, M. (2001). *Enderunlu Mehmet Âkif, Mir'at-ı Şi'r.* Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Redhouse, S. J. W. (2015). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Redhouse, S. J. W. (1289). *İlaveli Kitâb-ı Müntehâbât-ı Lugat-ı Osmaniyye*. İstanbul.

Solmaz, S. (hzl). (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0.

Şemseddin Sâmî. (2009). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Madde Yazarı: Araş. Gör. Dr. Murat Aslan

Yazım Tarihi: 30 Ekim 2025